

## LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 23/2010 vp

### Hallituksen esitys laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

#### JOHDANTO

##### *Vireilletulo*

Eduskunta on 20 päivänä huhtikuuta 2010 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 37/2010 vp).

##### *Asiantuntijat*

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Salla Lötjönen, oikeusministeriö
- lainsäädäntöneuvos Jukka Vanhanen, valtiovarainministeriö
- lakimies Jaana Tervo, lapsiasiavaltuutetun toimisto
- käräjätuomari Sinikka Kannisto, Vantaan käräjäoikeus
- henkikirjoittaja Matti Virtala, Espoon maistraatti
- lakimies Mikko Horko, Kansaneläkelaitos

- kirkon perheasiain johtaja Martti Esko, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus
- tutkimuspäällikkö Anu Raijas, Kuluttajatutkimuskeskus
- asianajaja Marjo Kiukkonen, Suomen Asianajaliitto
- käräjätuomari Hannele Varpila, Suomen tuomariliitto ry
- toiminnanjohtaja Jorma Tilander, Suomen Lakimiesliitto ry
- pääsihteeri Hannele Varsa, tasa-arvoasiain neuvottelukunta
- professori Eva Gottberg
- professori Urpo Kangas.

Lisäksi kirjallisen lausunnon ovat antaneet

- tasa-arvovaltuutettu
- Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus
- Julkiset Oikeusavustajat ry.

Lisäksi valiokunta on saanut varatuomari Matti Norrilta kirjallisen lausunnon.

#### HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja muutettavaksi perintökaaren 8 luvun avustuksesta ja hyvityksestä annettuja säännöksiä. Lisäksi perintö- ja lahjaverolakiin, oikeudenkäymiskaaren 10 lukuun, takaisinsaannista konkurssipesään annettuun lakiin, maistraattien

eräistä henkilörekistereistä annettuun lakiin ja holhoustoimesta annettuun lakiin ehdotetaan tehtäviksi tarvittavat seurannaismuutokset.

Ehdotetussa laissa avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta säädettäisiin avopuolisoiden omaisuuden erottelusta ja mahdollisesta yhteistalouteen annetun panoksen hyvittämi-

sestä avoliiton päättyessä. Ehdotetussa laissa määriteltäisiin avopuolisiksi yhteistaloudessa asuvat parisuhteen osapuolet, joiden asuminen yhteistaloudessa on kestänyt vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi.

Lain tarkoituksena ei ole rinnastaa avopuolisoita aviopuolisoihin. Avopuolisot voisivat sopimuksin poiketa valtaosasta ehdotetun lain säännöksistä. Avopuoliso ei kuitenkaan voisi pätevästi luopua oikeudestaan vaatia omaisuuden erottelua tai oikeudestaan hakea pesänjakajan määräämistä sen toimittamiseksi.

Ehdotuksen mukaan kumpikin avopuoliso pitäisi oman omaisuutensa omaisuuden erottelussa. Avopuolisolla olisi kuitenkin oikeus hyvitykseen yhteistalouden hyväksi antamastaan panoksesta, jos hän on auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan omaisuuttaan avoliiton aikana ja omaisuuden erottelu omistussuhteiden perusteella johtaisi hyötymiseen toisen kustannuksella. Lisäksi lakiin ehdotetaan säännöksiä pe-

sänjakajan määräämiseksi toimittamaan omaisuuden erottelu avopuolisoiden välillä ja ratkaisemaan hyvitystä koskevat vaatimukset, jos avopuolisot tai avopuoliso ja toisen avopuolison perilliset eivät pääse niistä yksimielisyyteen.

Ehdotettu laki kattaisi sekä samaa että eri sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteet. Avoliitoksi ei katsottaisi parisuhdetta, jonka osapuoli on avoliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Avoliiton syntymiseen tai päättymiseen ei ehdotetussa laissa liitettäisi muotovaatimuksia, mutta omaisuuden erottelukirjalle asetettaisiin perinnönjakoa vastaava muotovaatimus.

Perintökaaren 8 lukuun ehdotetuilla muutoksilla täydennettäisiin avopuolison suojaa avoliiton päättyttyä siten, että avopuoliso voisi saada harkinnanvaraista avustusta toimeentulonsa turvaamiseksi toisen avopuolison kuoleman jälkeen.

Lait on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua siitä, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu.

## VALIOKUNNAN KANNANOTOT

### *Yleisperustelut*

Hallituksen esityksessä on kyse avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annettavista erityissäännöksistä, joita sovellettaisiin avoliiton päättyessä. Esityksen tavoitteena on edistää avoliiton aikana karttuneen omaisuuden jakoa oikeudenmukaisesti sekä tarjota oikeussuojakeinoja niitä tilanteita varten, joissa avopuolisot eivät pääse yhteisymmärrykseen omaisuuden jaosta.

Esityksen myötä lainsäädäntöön otettaisiin ensi kertaa perhevarallisuus oikeudellisia erityissäännöksiä avoliitosta. Kyseessä on siten periaatteellisesti merkittävä esitys. Avopuolisoiden välisiä suhteita ei kuitenkaan säänneltäisi aviopuolisoiden tavoin kattavasti, sillä säännökset keskittyvät avoliiton päättymisen varallisuus-oikeudellisiin kysymyksiin. Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena.

Valiokunta puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutosehdotuksin.

### *Avoliittojen sääntely*

Avoliitto parisuhteen ja perhe-elämän muotona on 1970-luvulta lähtien nopeasti yleistynyt. Tilastokeskuksen vuoden 2009 perhetilaston mukaan avoliittojen määrä oli yli 310 000 eli noin 21 prosenttia suomalaisista perheistä. Lähes 40 prosentissa avoliittoperheitä on lapsi tai lapsia.

Avopuolison oikeudellinen asema on aviopuolisoa merkittävästi heikompi, sillä avoliitto ei perusta oikeuksia eikä velvollisuuksia osapuolten välille. Avopuolisolla ei ole avio-oikeutta tai siihen rinnastettavaa oikeutta toisen omaisuuteen. Avopuoliso ei myöskään lain nojalla peri toista avopuolisoa, eikä hänellä ole aviopuolison tavoin oikeutta pitää jäämistöä jakamattomana hallussaan. Avoliitossa eläminen on siten riski, jos avopuolisoiden tulot ja varal-

lisuus ovat erisuuruiset tai omaisuus on vain toisen avopuolison nimissä, sillä avoliiton päättyessä omaisuuden omistussuhteet muodostuvat ratkaiseviksi. Avopuolisolla on tosin jo nykyisin ilman erityislainsäädännön tukeakin oikeus saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi avopuolisoiden omaisuuden jakamista koskeva erimielisyys. Niin ikään avopuolisolla voi yleisten siviilioikeudellisten periaatteiden ja oikeuskäytännön nojalla olla oikeus ns. perusteettoman edun palautukseen, jos hän on työllään, varoja sijoittamalla tai muutoin parantanut toisen osapuolen varallisuusasemaa ilman kohtuullista vastiketta.

Ottaen huomioon avoliittojen yleisyys ja se, että useassa avoliittoperheessä on myös lapsi tai lapsia, lakivaliokunta ei pidä kirjaamattomiin yleisiin siviilioikeudellisiin periaatteisiin ja oikeuskäyttöön nojautuvaa oikeustilaa tyydyttävänä selkeyden ja ymmärrettävyyden saati ennakoitavuuden kannalta. Se, että nykyinen oikeustila on pitkälti kirjoittamattomien säännösten varassa, voi myös käytännössä muodostaa heikommalle osapuolelle korkean kynnyksen vaatia oikeuksiaan. Lakivaliokunta pitääkin oikeustilan selkeyttämistä erityissäännöksiin tarpeellisenä.

Lakivaliokunnan näkemyksen mukaan esityksessä on pitkälti kyse nykyisen avopuolisoita koskevan varallisuus oikeudellisen oikeustilan kirjaamisesta lakiin. Jatkossakin lähtökohtana on, että kumpikin avopuoliso pitää niin avoliiton aikana kuin sen jälkeenkin oman omaisuutensa. Lisäksi lain tasolla nimenomaisesti mahdollistetaan avopuolison yhteistalouden hyväksi antaman panoksen hyvittäminen avoliiton päättyessä nykyisten yleisten siviilioikeudellisten periaatteiden ja oikeuskäytännön mukaisesti. Erityissäännöksillä voidaan kuitenkin lisäksi täydentää nykyistä oikeustilaa sekä parantaa parisuhteen heikomman osapuolen suojaa. Tällaisia täydennyksiä ja parannuksia ovat muun muassa irtainta omaisuutta koskeva yhteisomistusolettama, jota sovellettaisiin, kun omaisuuden omistussuhteista ei ole varmuutta, samoin kuin mahdollisuus hakea pesänjakajan määräämistä omaisuuden erottelun toimittamiseksi ja

hyvitystä koskevan vaateen ratkaisemiseksi sekä oikeus saada harkinnanvaraista avustusta toisen avopuolison kuoleman jälkeen.

Avoliitto voi olla parisuhteen osapuolten harkittu ratkaisu. Avoliitossa elämisellä voidaan haluta välttää ne oikeusvaikutukset, jotka liittyvät avioliittoon. Tämän vuoksi lakivaliokunta korostaakin, ettei nyt esitetty sääntely tuo avioliiton oikeusvaikutuksia avoliittoon. Avopuolisolle ei esitetä aviopuolison vahvoja oikeuksia, kuten avio-oikeutta tai siihen rinnastettavaa oikeutta, perintöoikeutta eikä oikeutta hallita jäämistöä jakamattomana hallussaan toisen avopuolison kuoleman jälkeen. Näin ollen jatkossakin säilyy varallisuus oikeudellisesti merkittävä ero siinä, onko parisuhde avioliitto vai avoliitto. Uudistuksen toteuttamisen jälkeenkin avioliitto tarjoaa parhaimman ja kattavimman suojan avieron tai toisen puolison kuoleman varalta.

Uusia säännöksiä sovellettaisiin paitsi tuleviin avoliittoihin myös taannehtivasti niihin avoliittoihin, jotka ovat alkaneet ennen lain voimaantuloa. Niitä ei kuitenkaan sovellettaisi taannehtivasti lain voimaan tullessa jo päättyneisiin avoliittoihin. Taannehtivuuden kannalta on tärkeä huomata, ettei esitetty sääntely sisällä aineellisesti olennaisia muutoksia nykytilaan. Lisäksi säännökset ovat pääosin tahdonvaltaisia, joten niistä voidaan sopia toisin. Jos siis avopuolisot ovat ennen lain voimaantuloa tehneet sopimuksen omaisuuden jakamisesta avoliiton päättymisen varalta, tällaiset sopimukset ovat lain voimaantulon jälkeenkin päteviä. Myös jatkossa avopuolisot voivat sopimuksin järjestää omaisuutta koskevat kysymykset avoliiton päättymisen varalta uuden lainsäädännön voimaantulosta riippumatta. Menettelyllisistä oikeuksista eli oikeudesta vaatia omaisuuden erottelua tai pesänjakajan määräämistä, joka suojaa heikompaa osapuolta, ei kuitenkaan voida sopimuksella pätevästi luopua.

Ottaen huomioon uuden sääntelyn periaatteellinen merkitys ja sen taannehtiva vaikutus lakivaliokunta pitää tärkeänä, että uudistuksesta tiedotetaan mahdollisimman laaja-alaisesti ja hyvissä ajoin ennen sen voimaantuloa.

*Avopuolison ja avoliiton määritelmät*

Avopuolisoiden yhteistalouden purkamista koskevassa lakiehdotuksessa avopuolisilla tarkoitetaan yhteistaloudessa asuvia parisuhteen osapuolia, jotka ovat asuneet yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta tai joilla on tai on ollut yhteinen tai yhteisessä huollossa oleva lapsi. Avopuolisiksi ei kuitenkaan katsota henkilöä, joka on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa. Avopuolisoiden välistä suhdetta kutsutaisiin avoliitoksi.

Uutta sääntelyä sovelletaan vain niihin parisuhteisiin, jotka täyttävät edellä mainittujen määritelmien edellytykset. Ne parisuhteet, jotka eivät täytä kyseisiä edellytyksiä, jäävät voimassa olevan oikeustilan varaan. Varallisuus-oikeudelliselta kannalta avoparit jaetaan siten kahteen ryhmään, mitä ei oikeustilan selkeyden ja ymmärrettävyyden kannalta voida pitää ihanneellisenä lopputuloksena. Lakivaliokunta kuitenkin kannattaa esityksessä valittua ratkaisua, koska yhteistalouden purkamista koskevaa erityissääntelyä ei ole oikeussuojan kannalta tarpeen eikä tarkoituksenmukaista ulottaa kaikkiin avoliittoihin.

Esityksen perusteluissa käsitellään varsin seikkaperäisesti, mitä avopuolison ja avoliiton määritelmillä tarkoitetaan. Lisäksi lakivaliokunta toteaa selvyyden vuoksi, että edellytys siitä, että avoliiton osapuolet eivät ole naimisissa keskenään tai kolmannen osapuolen kanssa, liittyy tarpeeseen varmistaa, että avioliittoa ja avoliittoa koskevat varallisuusoikeudelliset järjestelmät pysyvät erillään. Lisäksi esimerkiksi ns. uusperheet eivät tule lain soveltamisalan piiriin pelkästään sen vuoksi, että toisen avopuolison biologinen lapsi asuu parin kanssa, sillä määritelmän mukaan vaaditaan, että tällainen lapsi on avoliiton osapuolten yhteisessä huollossa.

Niissä tapauksissa, joissa parilla ei ole tai ei ole ollut yhteistä tai yhteisessä huollossa olevaa lasta, edellytetään, että pari on elänyt yhteistaloudessa vähintään viisi vuotta. Lakivaliokunta kannattaa vähimmäiskestoajan asettamista, koska oikeussuojan kannalta sääntelyä ei ole tarpeen ulottaa lyhytkestoisiin tai kokeiluluonteisiin avoliittoihin. Viiden vuoden määräaika

puoltaa se, että näin pitkään kestäneessä avoliitossa voidaan arvioida muodostuneen siinä määrin omaisuuden yhteisomistusta, yhteistä rahan käyttöä ja työnjakoa, että esitettyjä säännöksiä voidaan pitää tarpeellisina.

Avoliiton alkamiselle tai päättymiselle ei esitetä rekisteröintiä tai muuta muotovaatimusta. Jos toinen suhteen osapuolista kiistää vähimmäiskestoajan täyttymisen, avoliittoon vetoavan on voitava näyttää avoliiton kesto toteen. Lakivaliokunta ei pidä todennäköisenä, että avoliiton kesto koskevasta näyttökysymyksestä syntyisi käytännössä kovin suuria tulkintaongelmia. Ensisijaisesti voidaan nojautua väestötietojärjestelmän merkintöihin, jotka luovat vahvan oletettaman osapuolten asumisolosuhteista. Väestökirjamerkinnoilla olisi kuitenkin vain väliarvo, joten tosiasiallisista olosuhteista voidaan esittää myös muuta näyttöä. Tosiasiallisten olosuhteiden merkitystä avoliiton edellytysten arvioinnissa onkin syytä korostaa ottaen huomioon, että sääntely perustaa avopuolisille oikeuksia ja velvollisuuksia. Kun näyttökysymykset niin suhteen laadusta kuin kestostakin jäävät pitkälti oikeuskäytännön varaan, valiokunta pitää tärkeänä, että avopuolison ja avoliiton määritelmien soveltamista ja toimivuutta käytännössä seurataan.

Lisäksi lakivaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että lainsäädäntöön sisältyy jo ennestään käsitteitä avioliitonomaisesta suhteesta ja avoliitosta. Esimerkiksi tuloverotuksessa puolisoina pidetään tuloverolain (1535/1992) 7 §:n 3 momentin mukaan myös avioliitonomaisissa olosuhteissa verovuonna yhteisessä taloudessa avioliittoa solmimatta jatkuvasti eläneitä henkilöitä, jotka ovat aikaisemmin olleet keskenään avioliitossa tai joilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Kansaneläkelain (568/2007) 5 §:n mukaan avoliitolla tarkoitetaan sitä, että mies ja nainen, jotka eivät ole keskenään avioliitossa, elävät jatkuvasti yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Nyt esitetyllä avopuolison ja avoliiton määritelmillä on edellä mainittuihin määritelmiin verrattuna yhtäläisyyksiä, mutta myös eroja. Valiokunta toteaa, että lainsäädäntöön sisältyvät eri-

laiset avopuolison ja avoliiton määritelmät voivat vaikeuttaa avopuolison aseman hahmotamista ja ymmärtämistä eri yhteyksissä. Määritelmien eroille on kuitenkin hyväksyttävät perusteet, sillä määritelmät on eri laeissa laadittu kunkin lain tarkoitusta ja tavoitteita varten.

Esityksestä ei ilmene, kuka ratkaisee, täytyvätkö avoliiton edellytykset, jos avoliitto riitautetaan pesänjakajaa haettaessa. Kyse on siitä, ratkaiseeko asian tuomioistuimien hakemusvaiheessa vai pesänjakaja määräyksen saatuaan. Lakivaliokunta toteaa, että oikeuskäytännöstä löytyy ratkaisuja (KKO:1979-II-67 ja KKO 2007:99), joissa on katsottu, että pesänjakajan tehtävänä on jakotoimituksessa ratkaista perinnön jakamiseen liittyvät riitaiset kysymykset, kuten se, onko henkilöllä esimerkiksi osakkuuteen perustuva oikeus. Näitä kysymyksiä ei siten pääsääntöisesti tule tutkia tuomioistuimessa pesänjakajan määräämistä haettaessa. Lakivaliokunnan näkemyksen mukaan oikeuskäytännöstä voidaan näin ollen saada tukea sille, että kiistanalainen avopuolisoasema kuuluisi pääsääntöisesti pesänjakajan ratkaistavaksi, jollei se, täytyvätkö avopuolison edellytykset vai eivät, ole niin ilmeistä, että käräjäoikeus voi sen ratkaista jo pesänjakajahakemusta käsitellessään.

### ***Yksityiskohtaiset perustelut***

#### **1. Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta**

*7 §. Omaisuuden erottelun toimittaminen.* Pykälän 2 momentin mukaan pesänjakaja määrätään ja hän toimittaa omaisuuden erottelun siten kuin perinnönjaosta säädetään. Tällä viitataan perintökaaren 23 lukuun. Kyseisen luvun 4 §:n 4 momentin mukaan pesänjakajalla on oikeus saada pesän varoista kohtuullinen palkkio sekä korvaus kuluistaan. Edellä mainittua perintökaaren säännöstä on oikeuskäytännössä tulkittu aviopuolisoiden osalta niin, että aviopuolisot vastaavat pesänjakajan palkkiosta henkilökohtaisesti yhdessä (KKO:1985-II-88, KKO:1992:47 ja KKO:2006:21). Kun pesänjakajan palkkio- ja vastuukysymykset ovat luon-

teeltaan yleisiä, voidaan lakivaliokunnan näkemyksen mukaan avioliittotapauksia koskevaan oikeuskäytäntöön tukeutua myös avioliittotapauksissa.

*8 §. Hyvityksen edellytykset.* Pykälän 1 momenttiin on tehty kielellinen täsmennys.

*9 §. Hyvityksen vaatiminen.* Pykälän 1 momentin mukaan hyvityksestä voidaan sopia tai hyvitysvaatimus voidaan tehdä omaisuuden erottelua varten määrätulle pesänjakajalle. Jollei pesänjakajan määräämistä ole haettu, hyvitysvaatimus voidaan saattaa kanteella käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Esityksen valiokuntakäsittelyssä on noussut esiin kysymys siitä, onko lainkaan tarpeen mahdollistaa hyvitysvaatimuksen saattamista käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Lakivaliokunta katsoo, että pesänjakajan määräämisellä on etuja tapauksissa, joissa omaisuuden määrä on vähäistä suurempi ja omistussuhteet ovat mutkikkaita. Kun omaisuuteen liittyy useita riidanalaisia kysymyksiä, on niiden ratkaiseminen tarkoituksenmukaista keskittää pesänjakajalle. Tällaisissa tapauksissa pesänjakajamallin joustavuus, nopeus ja kustannustehokkuus toteutuvat hyvin. Valiokunta ei kuitenkaan puolla sellaista ratkaisua, jossa asianosaisella olisi kaikissa tapauksissa käytettävissään vain pesänjakajan hakeminen. Tämä olisi merkittävä poikkeus nykytilaan ottaen huomioon, että tuomioistuimien ratkaisee nykyisin perustetoman edun palautuskanteen, johon nyt tarkoitettu hyvitysvaatimus perustuu, samoin kuin avioerotapauksissa niin osapuolten sopiman kuin myös pesänjakajan toimittaman osituksen sovitteluvaateen. Valiokunnan mielestä hyvitysvaateen ratkaiseminen on tyypillisesti tuomioistuimen tehtäviin kuuluva asia. Lisäksi, kun hyvitysvaade ratkaistaan tuomioistuimessa, avopuoliso voi saada julkista oikeusapua. Tällä voi olla keskeinen merkitys vähävaraiselle avopuolisolle.

Pykälän 3 momentissa säädetään, että jos omaisuuden erottelua ei ole toimitettu, oikeus hyvitykseen raukeaa kolmen vuoden kuluessa avopuolison kuolemasta tai siitä, kun avopuoli-

sot ovat muuttaneet pysyvästi erilleen. Ottaen huomioon, että esitetty hyvitys pohjautuu nykyiseen perusteettoman edun palautukseen, johon sovelletaan kolmen vuoden vanhentumisaikaa (velan vanhentumisesta annetun lain 4 ja 7 §), lakivaliokunta puoltaa esitettyä raukeamisaikaa. Jatkossa on kuitenkin tarpeen seurata, onko kyseinen määräaika avoliitoissa varallisuussuhteiden ennakoitavuuden kannalta liian pitkä.

## **2. Laki perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta**

2 §. Lakivaliokunta ehdottaa, että pykälän *1 momenttia* täsmennetään niin, että siitä käy ilmi, että avustuksena voidaan antaa rahaa, muuta omaisuutta tai käyttöoikeus omaisuuteen. Avustuksen antaminen käyttöoikeutena omaisuuteen on jo nykyisenkin lainsäädännön ja oikeuskäytännön nojalla mahdollista. Aviopuolison jäämistöoikeudellinen suoja on kuitenkin niin vahva, ettei avustuksena myönnettävällä käyttöoikeudella perittävän omaisuuteen ole aviopuolison kannalta ollut käytännössä juuri merkitystä. Ottaen huomioon, ettei avopuolisolla ole aviopuolison tavoin oikeutta pitää perittävän jäämistöä jakamattomana hallussaan, voi avustuksena myönnettävällä käyttöoikeudella olla avopuolison kannalta suurempi käytännön merkitys. Tämän vuoksi valiokunta pitää selkeyssyistä perusteltuna, että mahdollisuus antaa avustus käyttöoikeutena perittävän omaisuuteen ilmenee lakitekstistä.

Käsiteltävänä olevassa pykälässä tarkoitettu harkinnanvarainen avustus on voimassa olevan momentin mukaan mahdollista antaa myös perittävän kihlakumppanille. Hallituksen esityksessä esitetään, että kihlakumppanit poistetaan säännöksen soveltamisalasta vanhentuneena. Lakivaliokunta kuitenkin toteaa, että edelleenkin on pareja, jotka seurustelevat perinteiseen tapaan, kihlautuvat ja muuttavat asumaan yhteen vasta avioliiton solmimisen jälkeen. Lisäksi on mahdollista, että kihlakumppanit asuvat yhdessä, mutta he eivät täytä 1. lakiehdotuksessa tarkoitettuja avopuolison ja avoliiton määritelmiä eli he eivät ole asuneet yhdessä vähintään viittä

vuotta eikä heillä ole yhteistä lasta. Jos toinen kihlakumppaneista menehtyy ennen avioliiton solmimista, eloonjäänyt kihlakumppani jäisi edellä mainituissa tapauksissa nyt tarkoitettun avustuksen antamismahdollisuuden ulkopuolelle, vaikka hänen toimeentulonsa turvaaminen saattaisi yksittäisessä tapauksessa olla kohtuullista ja perusteltua. Lakivaliokunta ei näin ollen puolla hallituksen esityksen hyväksymistä tältä osin. Lisäksi, vaikka kihlakumppanin asemaa koskevan kysymyksen merkitys on käytännössä vähäinen, valiokunta korostaa kihlauksen ja kihlakumppanin aseman turvaamisen periaatteellista merkitystä. Kihlaus on osoitus siitä, että parisuhteen osapuolten tarkoituksena on ollut solmia avioliitto, joka olisi suojannut eloonjääneen osapuolen asemaa nyt esitettyä avustusta merkittävästi vahvemmin.

Edellä esitettyyn viitaten lakivaliokunta ehdottaa, että perittävän kihlakumppani säilytetään avustuksen saajien joukossa voimassa olevan lain mukaisesti. Koska avustus on harkinnanvarainen, kihlakumppanin on avopuolison tavoin kyettävä joka tapauksessa näyttämään toteen, että hänen toimeentulonsa on heikentynyt perittävän kuoleman vuoksi ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi. Valiokunta on tehnyt kihlakumppanin säilyttämistä koskevat muutokset pykälän 1 ja 4 *momenttiin*.

## **3. Laki perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta**

11 §. Voimassa olevan pykälän 1 momentissa kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat jaetaan perintö- ja lahjaveron suhteen kahteen ryhmään. Ensimmäiseen eli kevyemmin verotettavaan veroluokkaan kuuluvat momentin 1 kohdan mukaan perinnönjättäjän lähimmät perintöön oikeutetut ja toiseen veroluokkaan 2 kohdan mukaan muut sukulaiset ja vieraat. Ensimmäiseen veroluokkaan kuuluu nykyisin perinnönjättäjän kihlakumppani, jolle annetaan perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettu avustus. Nyt esitetään, että 11 §:n *1 momentin 1 kohdan* viittaus

kihlakumppaniin korvataan 2. lakiehdotuksen johdosta viittaukseksi avopuolisoon.

Lakivaliokunta on edellä ehdottanut, ettei perinnönjättäjän kihlakumppania esitetyn mukaisesti poisteta 2. lakiehdotuksen 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettujen avustuksensaajien joukosta. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, ettei perinnönjättäjän kihlakumppania poisteta myöskään nyt käsiteltävänä olevassa säännöksessä tarkoitettujen ensimmäiseen veroluokkaan kuuluvien joukosta. Voimassa oleva sääntely jäisi siten kihlakumppanin osalta entiselleen ja säännöstä täydennettäisiin viittauksella avopuolisoon.

Esityksen valiokuntakäsittelyssä on noussut esiin kysymys siitä, kuuluuko perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoitettujen avustuksen saaja 1 kohdassa tarkoitettuun ensimmäiseen veroluokkaan vain avustuksen osalta vai myös muun saannon osalta, jos avustuksen saaja saa kuolinpesästä muutakin omaisuutta esimerkiksi testamentilla. Saadun selvityksen mukaan avustuksia on ylipäättään myönnetty hyvin harvoin, ja tyypillisesti elonjääneen osapuolen asema on pyritty varmistamaan keskinäisellä testamentilla. Sellaiseen tilanteeseen, jossa avustuksen saaja saisi avustuksen lisäksi varoja myös testamentilla, ei ole saatavissa tulkintaohjetta verotuskäytännöstä. Oikeustilan tulkinnanvaraisuus huomioon ottaen lakivaliokunta pitää oikeusvarmuussyistä samoin kuin testamentinsaajien tasavertaiseksi kohtelemiseksi perusteltuna, että 1 kohtaa tarkennetaan niin, että kevennetty vero-kohtelu koskee vain avustusta. Tästä seuraa, että avustuksen saajan mahdollisesti testamentilla saamia varoja verotettaisiin kyseisen säännöksen 2 kohdan eli toisen veroluokan mukaan. Koska käytännössä tällaisia tilanteita ei saadun arvion mukaan juuri ole ollut, tarkennuksen ei voida katsoa muuttava nykytilaa.

Säännöstä sovellettaessa ilmaisua "saamansa...avustuksen määrään asti" olisi tulkittava siten, että kun avustusta saanut saa lisäksi varoja testamentin perusteella tai esimerkiksi perintöverotuksen piiriin kuuluvan henkivakuutuskorvauksen muodossa, niin laskettaessa perintöveroa ja sovellettaessa perintöveroasteikkoja alarajoineen avopuolison tai kihlakumppanin

yhteensä saaman määrän katsottaisiin muodostuvan "ensin" avustuksesta.

Jos avopuoliso esimerkiksi saa 30 000 euroa avustusta ja lisäksi 40 000 euroa testamentilla eli yhteensä 70 000 euroa, avustukseen kohdistuva perintövero olisi I veroluokan veroasteikon mukaan 30 000 euron määräisestä perinnöstä menevä vero eli 800 euroa. Testamentilla saadusta 40 000 eurosta vero taas laskettaisiin siten, että se vastaa II veroluokassa 30 000 euron päälle tulevasta 40 000 eurosta menevää veroa. Testamentista menevä vero saataisiin siis laske-malla ensin 70 000 euron perinnöstä II veroluokan mukaan menevä vero ja vähentämällä siitä 30 000 euron perinnöstä II veroluokan mukaan menevä vero. Testamenttisaantoon kohdistuisi veroa siten 10 400 euroa. Veron kokonaismäärä olisi siten 11 200 euroa.

Esityksen myötä nyt käsiteltävänä olevaan 1 kohtaan lisättäisiin ilmaisu "avopuoliso". Lakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että saman pykälän 3 *momentissa* käytetään jo ennestään ilmaisua "avioliitonomaisissa olosuhteissa elänyt henkilö". Tämä ilmaisu liittyy edellä yleisperusteluissakin käsiteltyyn tuloverotuksessa noudatettuun puoliso-käsitteeseen (TVL 7 §:n 3 momentti). Näin ollen nyt käsiteltävänä olevassa 11 §:ssä käytettäisiin sekä tuloverolain puoliso-käsitettä että 1. lakiehdotuksessa tarkoitettua avopuolison käsitettä, jotka ovat vain osin päällekkäisiä. Samankaltaisten käsitteiden erottamiseksi valiokunta pitää tarpeellisena, että pykälän 1 momentin 1 kohta täsmennetään koskemaan 1. lakiehdotuksen tarkoittaman avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta annetun lain avopuolisoa.

### **Päätösehdotus**

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta ehdottaa,

*että 4.—7. lakiehdotus hyväksytään muuttamattomina,*

*että 1. lakiehdotus hyväksytään muutoin hallituksen esityksen mukaisena paitsi 8 § muutettuna ja*

*että 2. ja 3. lakiehdotus hyväksytään muutettuina (Valiokunnan muutosehdotukset).*

**Valiokunnan muutosehdotukset**

**1. lakiehdotus**

8 §

*Hyvityksen edellytykset*

Avopuolisolla on oikeus hyvitykseen, jos hän on yhteistalouden hyväksi antamallaan panok-

sella auttanut toista avopuolisoa kartuttamaan tai säilyttämään tämän omaisuutta siten, että yhteistalouden purkaminen yksinomaan omistussuhteiden perusteella johtaisi perusteettoman edun saamiseen toisen kustannuksella.

(2 ja 3 mom. kuten HE)

**2.**

**Laki**

**perintökaaren 8 luvun 2 ja 8 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti  
muutetaan perintökaaren (40/1965) 8 luvun 2 § ja 8 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat laissa 209/1983, seuraavasti:

8 luku

**Avustuksesta ja hyvityksestä**

2 §

*Perittävän kihlakumppanille, eloonjääneelle puolisolle 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tai perittävän avopuolisolle voidaan antaa jäämistöstä avustuksena rahaa, muuta omaisuutta tai käyttöoikeus omaisuuteen sen mukaan kuin harkitaan kohtuulliseksi, jos hänen toimeentulonsa perittävän kuoleman vuoksi on heikentynyt ja avustus on tarpeen hänen toimeentulonsa turvaamiseksi.*

(2 ja 3 mom. kuten HE)

Avustuksen tarvetta ja määrää harkittaessa on otettava huomioon *perittävän kihlakumppanin*, eloonjääneen puolison tai avopuolison mahdollisuudet turvata toimeentulonsa varallisuudellaan sekä ansio- ja muilla tuloillaan, ikä, parisuhteen kesto sekä muut näihin verrattavat seikat.

(5 mom. kuten HE)

8 §

(Kuten HE)

Voimaantulosäännös  
(Kuten HE)

3.

**Laki**

**perintö- ja lahjaverolain 11 §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti  
muutetaan perintö- ja lahjaverolain (378/1940) 11 §:n 1 momentti, sellaisena kuin se on laissa  
1063/2007, seuraavasti:

|                                                                                                                                                                                                                                                                        |                                                                                               |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|
| 11 §                                                                                                                                                                                                                                                                   | <i>annetussa laissa ( / ) tarkoitettu avopuoliso</i>                                          |
| Kuolinpesästä tulevien osuuksien saajat lue-<br>taan kahteen veroluokkaan:                                                                                                                                                                                             | <i>saamansa perintökaaren 8 luvun 2 §:ssä tarkoi-<br/>tetun avustuksen määrään asti; sekä</i> |
| I. perinnönjättäjän aviopuoliso, suoraan yle-<br>nevässä tai alenevassa polvessa oleva perillinen,<br>aviopuolison suoraan alenevassa polvessa oleva<br>perillinen sekä perinnönjättäjän <i>kihlakumppani</i><br><i>tai avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta</i> | (2 kohta kuten HE)<br>— — — — —<br>Voimaantulosäännös<br>(Kuten HE)                           |

Helsingissä 12 päivänä marraskuuta 2010

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

|      |                         |                        |
|------|-------------------------|------------------------|
| pj.  | Janina Andersson /vihr  | Sampsa Kataja /kok     |
| vpj. | Anna-Maja Henriksson /r | Jari Larikka /kok      |
| jäs. | Esko Ahonen /kesk       | Tero Rönni /sd         |
|      | Kalle Jokinen /kok      | Mauri Salo /kesk       |
|      | Oiva Kaltiokumpu /kesk  | Kari Uotila /vas       |
|      | Ilkka Kantola /sd       | Mirja Vehkaperä /kesk. |

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila.

## VASTALAUSE

### *Perustelut*

Avoliitto ja rekisteröity parisuhde ovat lainsäädännöllä vahvistettuja instituutioita. Hallitus haluaa avopuolisoiden yhteistalouden purkamista koskevalla hallituksen esityksellä säätää lailla myös rekisteröimättömien avoliittojen varallisuussuhteista. Jatkossa olisi kolmentyyppisiä avoliittoja. Osaan avoliitoista sovellettaisiin yhteistalouden purkamista koskevaa lainsäädäntöä. Osaan avopareista lakia ei sovellettaisi, koska he eivät täytä lain asettamia avopuolison edellytyksiä. Kolmannen kategorian muodostaisivat avoparit, joihin lainsäädäntöä ei sovelleta, koska he ovat ilmoittaneet jättäytyvänsä sääntelyn ulkopuolelle. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan tarkoitus on selkeyttää ja parantaa avopuolisoiden asemaa avoliiton purkautuessa. Näin monimutkainen järjestelmä ei selkiyttäisi oikeustilaa vaan ennemminkin saisi aikaan epätietoisuutta ihmisten välisistä taloudellisista suhteista.

Avoliitto on yleinen parisuhdemuoto. Vuonna 2008 perheistä 21 prosenttia perustui avoliittoon. Siitä huolimatta avoliittojen purkamiseen liittyviä riita-asioita on vähäisessä määrin käsitelty tuomioistuimissa. Hallituksen esityksen mukaan Helsingin hovioikeuteen on päätyntä vuodesta 1986 maaliskuuhun 1998 vain 73 avopuolisoiden keskinäistä riita-asiaa. Tämä osoittaa, että varallisuus oikeudelliset epäselvyydet ovat harvinaisia.

Avoliittoa koskevia varallisuus oikeudellisia kysymyksiä ratkaistaan soveltamalla samoja yleisiä periaatteita kuin toisilleen vieraiden henkilöiden varallisuussuhteisiin. Ehdotuksen mukaan laki vahvistaisi jo nyt noudatetun oikeuskäytännön. Avopuolisoilla on jo ilman erityislainsäädäntöä oikeus saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi omaisuuden jakamista koskeva erimielisyys. Avopuolisoilla voi yleisten siviilioikeudellisten periaatteiden ja oikeuskäytännön nojalla olla oikeus ns. perusteettoman edun palautukseen, jos hän on työllään, varoja sijoittamalla tai muutoin parantanut toisen osapuolen varallisuus asemaa ilman kohtuullista vastiketta. Herää kysymys, miksi pitäisi säätää laki, joka vahvistaa olemassa olevan oikeustilan.

Avoliitossa elävät ovat tietoisesti menneet parisuhteeseen, joka ei ole samalla tavalla sitova kuin avoliitto. Avopuolisot eivät halua niitä oikeusvaikutuksia, joita avoliiton solmimisen myötä syntyy. Avoliiton solmimista pidetään hyvästä syystä merkittävänä sitoutumisena. Lainsäädännöllä ei pidä luoda mielikuvaa, jonka mukaan avoliiton solmiminen ei oikeudellisen suojan saamiseksi olisi tarpeen.

### *Ehdotus*

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

*että lakiehdotukset hylätään.*

Helsingissä 12 päivänä marraskuuta 2010

Esko Ahonen /kesk  
Oiva Kaltiokumpu /kesk

Mauri Salo /kesk  
Mirja Vehkaperä /kesk